

**РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ****Самсонов М. І.**

Рассмотрена взаимосвязь таких категорий как «банковский надзор» и «банковское регулирование». Автором исследованы основные научно-методические подходы к классификации видов банковского надзора. Формализован инструментарий банковского надзора, который используется в отечественных условиях функционирования банковских учреждений. Исследованы современные проблемы внедрения ликвидационного надзора. Определены приоритетные направления реформирования надзора за деятельностью банковских учреждений в Украине. Предложен авторский взгляд на современные проблемы банковского надзора в Украине и методы их решения.

Розглянуто взаємозв'язок таких категорій як «банківський нагляд» та «банківське регулювання». Автором досліджено основні наукові-методичні підходи до класифікації видів банківського нагляду. Формалізовано інструментарій банківського нагляду, який використовується у вітчизняних умовах функціонування банківських установ. Досліджено сучасні проблеми впровадження ліквідаційного нагляду. Визначено пріоритетні напрямки реформування нагляду за діяльністю банківських установ в Україні. Запропоновано авторський погляд на сучасні проблеми банківського нагляду в Україні та методи їх вирішення.

The relationship between «banking supervision» and «banking regulation» is investigated in the article. There is also a description of necessity of government control for monitoring of banking institutions. The author investigated the basic scientific and methodological approaches to the classification of banking supervision. The tools of bank supervision formalized. They are used in functioning domestic banking institutions. Contemporary problems of implementing the liquidation supervision have been reviewed. Priorities for reforming the supervision of banking institutions in Ukraine have been determined. The author's conception to current problems of supervision in the Ukraine has been offered. Besides, the competitor gave recommendations about improvement of monitoring of banking system in Ukraine.

Самсонов М. И.

аспирант УАБД НБУ

maxx005@meta.ua

УДК336.71.078.3 (477)

Самсонов М. І.

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Значне підвищення рівня ризикованості діяльності банків в умовах нестабільності та фінансової глобалізації ставить перед регулюючими органами країни вирішення конкретних проблем. Для Національного банку України, як головного органу банківського нагляду, вже недостатньо здійснювати контроль в розрізі дотримання комерційними банками кількісних і якісних вимог, адже стабільність банківської системи порушується не в статичних, а саме динамічних зрушеннях встановлених нормативів. Крім того перед регулятором все актуальніше постає проблема прогнозування зміни у комерційних банків встановлених нормативів.

Світова фінансова криза 2008–2009 рр. у черговий раз довела, що фінансові ринки багатьох країн світу відзначаються значною взаємозалежністю. Так, виникнувши на ринку банківських послуг в США, криза поширилась на інші фінансові сектори не тільки даної країни, але й за її межі. У нашій країні світова фінансова криза мала надзвичайно сильний вплив на вітчизняну банківську систему, що проявилось у суттєвому зниженні прибутковості українських банків: наприклад, у 2009 р. АТ «Сведбанк» продемонстрував збитки в розмірі 4,3 млрд грн, ПАТ «АКБ «Київ» – 3 млрд грн, ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» – 2 млрд грн. На початку 2011 р. фінансові показники вітчизняних банківських установ залишалися негативними. Так, наприклад, рентабельність капіталу банківської системи становила – 0,6 % (у порівнянні з 32,5 % у 2009 р.), а чистий прибуток дорівнював – 0,2 млрд грн (у порівнянні з – 31,5 млрд грн у 2009 р.). Крім того, суттєве погіршення якості активів у результаті збільшення частки прострочених активів вітчизняних банків протягом кризового періоду спостерігається і в посткризовому періоді. Даний показник у вітчизняній банківській системі станом на 2010 р. становить 42 % від загального обсягу виданих кредитів. За таких умов, особливої актуальності набувають питання підтримки стабільності банківської системи України на державному рівні, що забезпечується за рахунок здійснення адекватного банківського нагляду.

Проблематика банківського нагляду як інструменту впливу та забезпечення стабільності банківської системи країни знайшла відображення у багатьох наукових працях сучасних авторів, серед яких слід відзначити наступних: І. І. Д'яконова, А. О. Єпіфанов, В. Л. Кротюк, О. С. Любунь, Х. І. Мюллер, Д. Нойбергер, М. В. Паласевич, Л. А. Савченко, В. С. Стельмах, О. Хаб'юк, О. О. Чуб, В. І. Грушко [1], О. С. Любунь [2], В. І. Міщенко [3], О. П. Орлюк [4], О. Сайкевич [5] та ін. Разом з тим, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених банківському нагляду, ряд питань залишається не вирішеним. Так, зокрема, потребує уточнення теоретична база здійснення ефективного нагляду в банківській системі, дослідження інструментів та методів, які дозволять підтримувати стабільність вітчизняних банків тощо.

Метою даної роботи є визначення видів банківського нагляду, формалізація його інструментів, які використовуються у вітчизняних умовах функціонування банківських установ.

У науковій економічній літературі наразі відсутній єдиний підхід до визначення взаємозв'язку понять «банківський нагляд» та «банківське регулювання». Так, згідно з Законом України «Про Національний банк України» *банківський нагляд* являє собою систему

«контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку» [6, 7, 8].

Той же закон визначає *банківське регулювання* як «одну із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства» [6, 7, 8].

Багато науковців, серед яких В. І. Грушко [1], О. С. Любунь [2], В. І. Міщенко [3], О. П. Орлюк [4], О. Сайкевич [5], схиляється до думки, що банківське регулювання включає в себе формування нормативно-законодавчої бази, контроль за її дотриманням, моніторинг та застосування інструментів впливу на банківську систему. При цьому, сутність банківського нагляду проявляється в своєчасному реагуванні на порушення або дестабілізацію діяльності банківських установ. Таким чином, поняття регулювання та нагляду за діяльністю банків є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Крім того, у рамках регулюючої діяльності НБУ застосовує такі ж інструменти, як і при здійсненні наглядової діяльності.

Згідно з наведеним трактуванням, нагляд є системою контролю за банківською діяльністю, а, отже, включає в себе моніторинг банківської системи та впровадження інструментів впливу на діяльність окремих банків та всієї банківської системи. Разом з тим, як відзначається С. Л. Єрмаковим у роботі [9], метою банківського нагляду має бути не реалізація каральних заходів, а вчасне виявлення проблем, факторів, які можуть спровокувати виникнення кризової ситуації в майбутньому.

Для розуміння банківського регулювання, як процесу необхідно звернути увагу на процедурні особливості здійснення банківського регулювання. В роботі [3] Міщенко В. І. розкриває сутність наглядової функції Національного банку України, яка здійснюється шляхом:

1) *вступного контролю*, який зводиться до чіткого визначення вимог для отримання банками ліцензії на проведення банківських операцій, порядку та термінів дії цієї процедури;

2) *попереднього контролю*, змістом якого є контроль за виконанням економічних нормативів, встановлення вимог до ведення справ банками з мінімальним ризиком, застосування санкцій, згідно з чинним законодавством;

3) *поточного контролю*, який здійснюється з метою визначення ризиків, притаманних банку, достовірності звітності банку і дотримання банком законодавства та нормативно-правових актів НБУ [3, с. 71].

У науковій економічній літературі наразі розроблені класифікації видів банківського нагляду за різними критеріями. Наприклад, Д. Нойбергер [10] пропонує розрізняти превентивний та проєктивний нагляд за діяльністю банків, а також конкурентну політику. На рис. 1 відображено сутність основних видів банківського нагляду за класифікацією Д. Нойбергера.

Як бачимо з рис. 1, превентивний та проєктивний нагляд тісно переплітається з антикризовим регулювання банківської системи, маючи на меті уникнення появи кризи та подальшого банкрутства банку, а також недопущення руйнівного впливу банкрутства на інші елементи банківської системи.

Має місце й інша класифікація, запропонована О. Хаб'юком [11], згідно з якою в залежності від етапу функціонування банку виділяють вступний, пруденційний та ліквідаційний нагляд за діяльністю комерційних банків. На рис. 2 розглянуто сутність основних видів нагляду згідно з даною класифікацією.

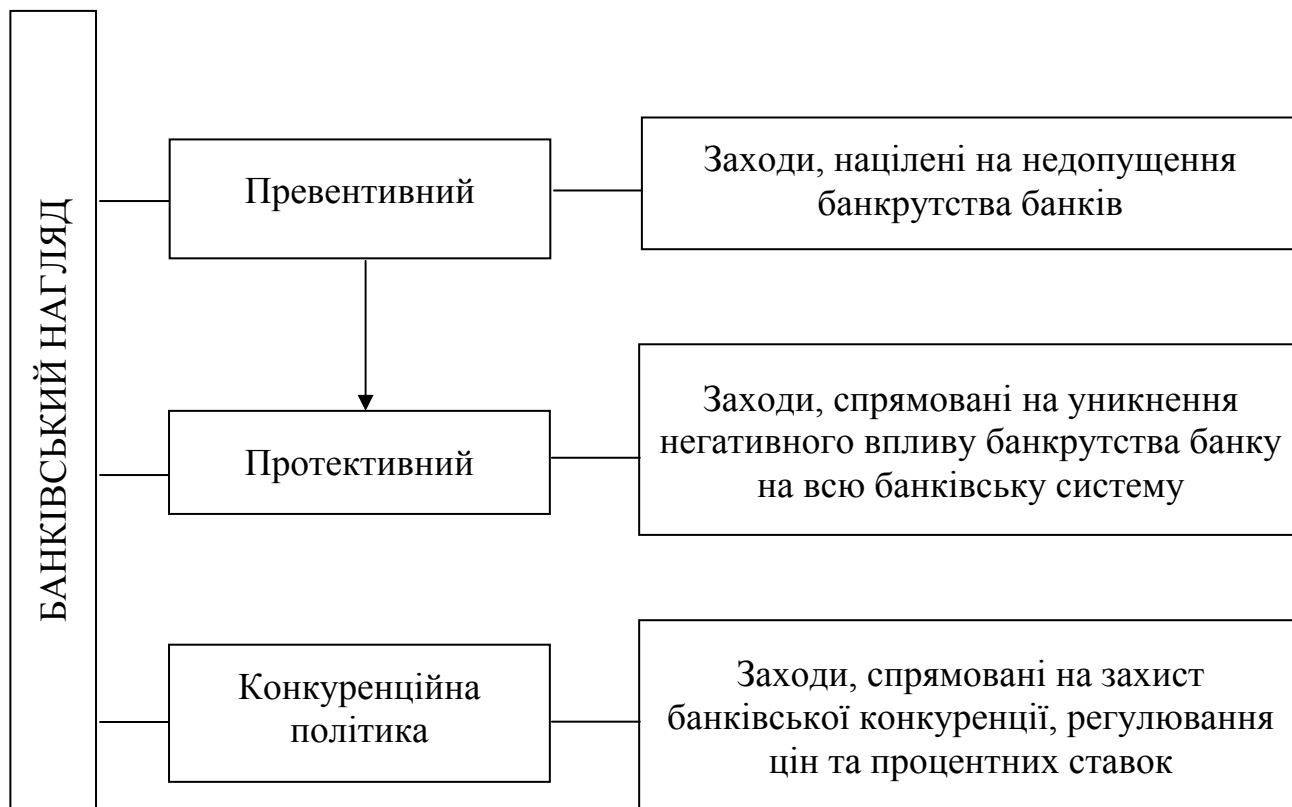

Рис. 1. Класифікація видів банківського нагляду за Д. Нойбергером (складено автором за матеріалами [10])

Рис. 2. Класифікація видів банківського нагляду за О. Хаб'юком (складено автором за матеріалами [11])

Таким чином, згідно з даною класифікацією, банківський нагляд охоплює всі етапи функціонування банківських установ – від моменту створення до ліквідації банку у випадку настання банкрутства.

Наслідки негативного впливу світової фінансової кризи на вітчизняну банківську систему, а також аналіз теоретичних та практичних доробок стосовно банківського нагляду дозволяють стверджувати, що нагляд за діяльністю банківських установ України потребує певних реформ. Так, у 2010 р. Уряд ініціював передачу повноважень стосовно реалізації банківського нагляду від Національного банку України до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Разом з тим, передаються також функції управління банків з високим рівнем проблемних активів та реорганізації банківських установ. Крім того, державний банківський нагляд має бути законодавчо обмежений певними рамками, а також доповнений впровадженням недержавною формою нагляду за діяльністю банків.

ВИСНОВКИ

На нашу думку, необхідним є зміщення акцентів банківського нагляду з кількісних на якісні індикатори з метою збереження стабільності національної банківської системи, уникнення наслідків фінансової кризи, підтримки конкурентоспроможності вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку. Крім того, деякі економічні нормативи діяльності банків потребують оновлення згідно з сучасними реаліями фінансового ринку.

Іншою проблемою є приведення у відповідність національного законодавства в сфері банківського нагляду до світових стандартів, що сприятиме як підтримці стабільності банківської системи, так і створенню передумов до входження України до Європейського Союзу.

Для проведення подібних реформ доречним є використання досвіду економічно розвинутих країн та адаптування його до умов української банківської системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Банківський нагляд : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Грушко, С. М. Лаптев, О. С. Любунь, К. Є. Раєвський. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 264 с.
2. Любунь О. С. Національний Банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності / О. С. Любунь, В. С. Любун, І. В. Іванець. – Київ : Центр навч. л-ри, Ун-т екон. та права «КРОК», 2004. – 351 с.
3. Банківський нагляд : навч. посібник / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренева. – Київ : Знання, 2004. – 406 с.
4. Орлюк О. П. Банківське право : навч. посібник / О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
5. Сайкевич О. Українські економісти другої половини ХІХ – початку ХХ століття про необхідність державного регулювання банківської системи країни / О. Сайкевич // Банківська справа. – 2002. – № 3. – С. 77–80.
6. Про Національний банк України. Закон України від 20 травня 1999 р. № 679 – XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – С. 238.
7. Про банки та банківську діяльність. Закон України від 07 грудня 2000 № 2121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Ермаков С. Л. Антикризисное управление в российском банковском секторе : автореф. дис. на соискание уч. степ. доктора экон. наук : спец. 08.00.10 / Ермаков Сергей Львович. – Москва, 2009. – 27 с.
10. Neuberger D. Mikroökonomik der Bank / D. Neuberger. – München : Verlag Vahlen, 1998. – 240 p.
11. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОІППО; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.